

Gaálné Kalydy Dóra

AZ EGYETLEN ÁLLANDÓ A VÁLTOZÁS MAGA – A SZAKKÖNYVTÁRAKRA HATÓ TRENDEK

Everything Changes and Nothing Remains Still – Library Trends Affecting Research and Academic Libraries

The roles, circumstances and technologies around research and academic libraries are changing. There are exact trends that influence the duties of libraries serving researchers, lecturers, and students. This article lists the common international trends of the research and academic libraries by looking over the strategic and development plans of international and national library associations and national libraries. According to these trends, the author of the article defines and identifies the relevant library trends to the Hungarian research and academic libraries.

Keywords: library strategy, library trends, research and academic libraries, Hungarian library strategy, library management

A könyvtárakban kialakulásuk óta folytatnak tudományos munkát. Az új Alexandriai Könyvtárat is ennek megfelelően kutatóműhelyként is alapították. A szakkönyvtárakban zajló tudományos kutatás már a 17. században vitákat eredményezett azáltal, hogy egyre többen igényelték a körülöttünk lévő világra vonatkozó ismeretek teljességének a rendszerezését és megőrzését. A magyarországi, a könyvtárakról való gondolkodást leginkább befolyásoló mű a *De bibliothecis syntagma*, amelynek számos kiadása ismert. Justus Lipsius ebben a könyvében kiemelte, hogy a könyvtár a megőrzés, a teljességre törekvés mellett az alkotás intézménye is.¹ Nincs ez másképpen ma sem. A szakmai szervezetek, különböző szakmai csoportosulások erősebben hallatják a hangjukat a könyvtárakat érintő tendenciákkal kapcsolatban 2013 óta, mikor az IFLA (International Federation of Library Associations) megjelentette a szervezet által fontosnak tartott, a könyvtáros világra hatást gyakorló öt trendet.² Jelen körünk szakmai paradigmaváltásáról több cikk is keletkezett, keletkezik, melyek változatos képet mutatnak, azonban egy dologban mindegyik ugyanarra a konklúzióra jut: a könyvtár az alkotás és a hozzáadott érték színtere.

¹ Monok: *A szakkönyvtárak*, 39.

² IFLA Trend Riport <https://trends.ifla.org/>

KÜLFÖLDI FEJLESZTÉSI IRÁNYOK

Megvizsgálva a legnagyobb nemzetközi szakmai szervezetek – IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), ACRL (Association of College & Research Libraries), LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche), RLUK (Research Libraries of the UK), SCONUL (The Society of College, National and University Libraries) – által kiadott trendeket és stratégiákat, sok közös vonást fedezhetünk fel. Míg az információhoz való hozzáférésről³ általánosságban nyilatkozik az IFLA-trend, addig a tudományos és kutatókönyvtárak nemzetközi szervezetei megfogalmazzák a nyílt hozzáféréshez (*Open Access*) kapcsolódó irányvonalakat, melyek magukban foglalják a kutatási adatmenedzsmentet (*research data management*) és a kutatási adat szolgáltatását is (*research data services*). A tudományos világban az információhoz, publikációkhoz való hozzáférés befolyásolja a tudományos teljesítmény mérésére alkalmazott mérőszámokat is, mely elvek felülvizsgálatát, átszervezését a LIBER 2018–2022 stratégiája⁴ is célul tűzte ki, és az amerikai ACRL is 2016 legfontosabb trendjei⁵ közé sorolta. A tudománymetria új elvekre helyezését az *Open Access* törekvések is indokolják, hiszen a meglévő rangsorolás (*ranking*) a háttérben üzleti alapon működik, és a kiadók érdekeit támogatja.

Az oktatás minden szervezet számára kulcskérdés. Az IFLA 2. trendje így fogalmaz: „Az online oktatás demokratizálja és megváltoztatja a globális tanulást.”⁶

Az amerikai felsőoktatási és kutatókönyvtárak egyesülete (ACRL) által megfogalmazott trendekben⁷ nagy szerepet tulajdonítanak a könyvtáraknak a nyílt oktatási források (*Open Educational Resources*) elterjedésében. Már nem csak az elektronikus jegyzetekről van szó, hanem a könyvtárak aktív szerepet vállalnak a MOOC (*Massive Open Online Courses* – tömeges nyílt online kurzusok) elterjedésében. A MOOC mint meghatározó felhasználó-képzési eszköz vagy az egész életen át tartó tanulás eszköz a MIT (Massachusetts Institute of Technology) könyvtárának

³ IFLA Trend Riport <https://trends.ifla.org/access-to-information>

⁴ *Research Libraries Powering Sustainable Knowledge in the Digital Age: Librer Europe Strategy 2018–2022* <http://libereurope.eu/wp-content/uploads/2017/11/LIBER-Strategy-2018-2022.pdf>

⁵ Association of College and Research Libraries <http://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/download/9505/10797>

⁶ Dippold: *Trendek*, 72.

⁷ ACRL honlapja <http://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/download/9505/10797>

jelentésében és fejlesztési irányjaiban⁸ kiemelkedő szerephez jut. A négy pillérré helyezett stratégiai irányok közül az első, a *Közösség és kapcsolatok* taglalja a könyvtár és a MOOC-jelenség viszonyát (3. ajánlás). A MOOC⁹ kurzusok lényege, hogy távoli eléréssel, ingyenesen, a legtöbb esetben interaktívan, egyetemi oktatók által nyújt magas szintű ismereteket, azonban a kurzus elvégzése nem ad formális végzettséget. A MOOC-trendre, mint a könyvtárakat meghatározó entitásra Robert K. Logan¹⁰ is felhívja a figyelmet a *The Future of the Library* című kötetében. A jelenséghez példaként a New York Public Library kortárs irodalmi kurzusát említi, melyhez beiratkozott olvasóként férnek hozzá ingyenesen az érdeklődők.

Az oktatás a LIBER és az RLUK stratégiájának is alapvető része, azonban a két szakmai szervezet a könyvtáros szakemberek képzésére és továbbképzésére teszi a hangsúlyt, új készségek és kompetenciák kialakítására. A LIBER előző stratégiai ciklusában¹¹ is kiemelkedő volt a szakemberek továbbképzése, a jelenlegi stratégia 2. pontjában ezt kiegészítették a kutatók digitális készségeinek és képességeinek fejlesztésével is.

A LIBER 2013–2017 stratégiai ciklusban két továbbképzési, felkészítési programot¹² is megvalósítottak. Az egyik kifejezetten már könyvtárvezetőknek szóló két napos workshop-jellegű továbbképzés,¹³ a másik pedig a jövő vezetőinek szóló, egy éven át tartó mentorálással egybekötött felkészítés. Mind a kétféle képzés hiánypótló hazánkban, hiszen minden vezetőnek magának kell megtapasztalnia a változásokhoz való alkalmazkodás gondját. A LIBER képzésein lehetőség van egymástól is tanulni, a jó példákat ellesni, a változások adta lehetőségeket megvitatni.

Az RLUK stratégiájában a kreatív közösség (*Creative community*) pont alatt találhatjuk a hasonló elképzeléseket, mely a viták, megbeszélések, jó gyakorlatok átadásán keresztül látja megvalósíthatónak a kreatív gondolkodást és innovációt a könyvtári szakterületen. Kiemelik a könyvtáros képzőkkel való együttműködést annak érdekében, hogy a felsőoktatás is követni tudja az új könyvtári trendeket és gyakorlatokat.

Az IFLA irányelvek közül az *új technológiai változások* trend mutat hasonlóságot a tudományos és szakkönyvtári szervezetek által készített

⁸ Nagy–Molnár–Kokas: *A könyvtárak jövőjéről*, 64–82.

⁹ MOOC https://hu.wikipedia.org/wiki/Massive_open_online_course

¹⁰ Logan–McLuhan: *The Future of the Library*, 220.

¹¹ *LIBER's Strategic Plan: 2013–2017*. <http://libereurope.eu/strategy/previous/2013-2017/overview/>

¹² LIBER, Leadership and skills building. <http://libereurope.eu/our-activities/leadership/>

¹³ Gaálné Kalydy: *LIBER Journées*.

iránymutatásokhoz. A SCONUL előrejelzésében az első trend az adatvezérelt tudományosság (*datafied scholarsip*), mely több trend kombinációja: nyílt hozzáférés (*open access*), nyílt tudomány (*open science*), szöveg- és adatbányászat (*text and data mining*), dolgok Internete (*internet of things*), digitális bölcsészet (*digital humanities*), tudományos és közösségi hálózatok. A tanulmány úgy véli, hogy a könyvtárakban elindult változások és fejlesztések, mint a nyílt hozzáférés hirdetése, kutatási adatmenedzsment fejlesztése, repozitóriumok működtetése még csak az átalakulás kezdeti lépései. A LIBER jelenlegi stratégiáját teljesen áthatják az új technológiai változások, ezekre már nem mint trendekre, hanem adottságokra tekintenek. Mivel a LIBER stratégiája a legfrissebb, itt jelennek meg új, eddig nem említett kihívások, mint például a *citizen science* (közösségi tudomány, a tudomány társadalmasítása), mely olyan tudományos kutatást jelent, melyben nem hivatásos kutatók is részt vesznek.

A 2017-es IFLTA Trend aktualizálás¹⁴ három kiegészítést, továbbgondolást ad közre, az első a *Könyvtár és az Ellenkönyvtár: az igazság megőrzése a 21. században* elv (Karl Schroeder), mely az internet okozta információáradatban a már meglévő könyvtárak „hitelesítő” feladatára hívja fel a figyelmet. A hiteleshely 21. századi értelmezését Nagy Gyula, Molnár Sándor és Kokas Károly¹⁵ kezdte el használni a szakirodalomban, a MIT kutatási jelentése kapcsán írt reflexiójukban a szerzők pontosan ki is térnek a jelenségre. A tudományos és szakkönyvtárak egyik legnagyobb feladatának tartom a helyes, igaz információ megtalálását a rengeteg áltudományos tartalom között. Az amerikai ACRL által 2017. márciusban kiadott Környezeti vizsgálat¹⁶ is rámutat, hogy a hamis hírek mennyire befolyásolják az embereket. A cselekvési tervben a (felsőoktatási) könyvtárak feladatául tűzi ki a hallgatók kritikai gondolkozását, az információszűrés módszerének átadását.

Nick Aston-Hart által megfogalmazott újabb kihívás: *Könyvtárak: soha nem volt ekkora szükség rájuk*. Kicsit túlzó, hiszen ezt az állítást a történelem bármelyik pillanatára kijelenthetnénk, de való igaz, megfelelően kell sáfarkodnunk az intézményeinkben lévő erőforrásokkal. Fel kell hívni a döntéshozók figyelmét is arra, hogy a technológiailag is felgyorsult

¹⁴ IFLA Trend Riport honlapja. https://trends.ifla.org/files/trends/assets/documents/ifla_trend_report_2017.pdf

¹⁵ Nagy–Molnár–Kokas: *A könyvtárak jövőjéről*, 64–82.

¹⁶ American Library Association honlapja, Environmental Scan 2017. <http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org/acrl/files/content/publications/whitepapers/EnvironmentalScan2017.pdf>

világban a könyvtár az élethosszig tartó tanulás színhelye, mely manapság a hálózati szolgáltatásoknak köszönhetően azt jelenti, hogy egy könyvtárba beiratkozva az egész könyvtári rendszer szolgáltatásait igénybe lehet venni.

Ivan Owen, a 2017-es IFLA trend harmadik pontjának megalkotója a *3D nyomtatás és Digitális Közösségi Alkotóműhelyek a könyvtárakban* című tanulmányában a *makerspace* és az új 3D-nyomtató adta lehetőségek könyvtári szolgáltatásokba való beemelésére mint fejlesztési irányra hívja fel a figyelmet.

Az IFLA világszervezeti mivoltából adódóan sokkal általánosabban fogalmazza meg az előttünk álló kihívásokat, és jellemzően közkönyvtári szemüvegen keresztül látják és láttatják a trendeket. A nemzetközi szakmai szervezetek által lefektetett irányelvek sokkal pontosabbak, jól alkalmazhatóak a szakkönyvtári területen.

Az új digitális szolgáltatások előtérbe kerülését megfogalmazza az amerikai Association of College and Research Libraries által közzétett trendekről összeállított lista és a szervezet által 2017 márciusában publikált *Környezeti vizsgálat*,¹⁷ ezen kívül a LIBER stratégiájában is nagyon erős szerep jut a digitális területnek. Mind a két szervezet felhívja a nyílt hozzáférés (OA) támogatásának könyvtárakra és a könyvtárosokra háruló feladatait. Az *Open Science* és az *Open Data* kapcsán a könyvtáraknak ki kell alakítani a munkafolyamatokat, az oktatási rendszerbe pedig be kell építeni a nyílt publikálás eszközrendszerét is. Ugyanakkor a tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy az *Open Data* sem egyenlő az ingyenessel. A kutatók által archiválni kívánt eredmények elhelyezése, rendszerezése, visszakereshetősége infrastruktúrát és munkaerőt jelentenek a könyvtárnak, ami a költségvetésnek pedig kiadást jelent. A LIBER javasolja a szolgáltatásfejlesztés-filozófia és -módszer megváltoztatását, előtérbe helyezi a könyvtárosok továbbképzését, fejlesztését és kutatók felkészítését az új digitális környezet adta kihívásokra.

Az országos, összehangolt digitalizálással nem csak Magyarország van elmaradásban. Az ACRL szakemberei által közreadott tanulmány¹⁸ rávilágít, hogy míg az infrastruktúra kiépítésére, szabványok gyártására koncentráltak, addig az összehangolt digitalizálásban nem értek el átütő sikereket. A tudományos és szakkönyvtárak (egyetemi könyvtárak) feladata,

¹⁷ American Library Association honlapja, Environmental Scan, 2017. <http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org/acrl/files/content/publications/white-papers/EnvironmentalScan2017.pdf>

¹⁸ LIBER, Innovative Metrics Group <http://libereurope.eu/strategy/innovative-scholarly-communication/metrics/>

hogy a növekvő digitális állományt karban tartsák, a változó technikai feltételeknek megfelelően biztosítsák a dokumentumok jövőbeni elérhetőségét és használhatóságát, az archiválási környezetet fejlesszék. A LIBER szervezet felismerte a digitalizálás adta egyre nagyobb lehetőségeket és kihívásokat. Munkacsoportot alakított (Heritage Working Group)¹⁹ 2017-ben, melynek tagjai aktívan vettek részt az új stratégia kidolgozásában. Ennek köszönhető, hogy a digitális kulturális örökség, a digitális bölcsészet is részét képezi a 2022-ig tartó stratégiai elveknek. A British Library vezetője, Caroline Braizer is arról számolt be a párizsi LIBER-workshopon, hogy nagy elmaradásban vannak az analóg dokumentumok digitalizálásban. Az RLUK-stratégia külön kitér arra, hogy a kutatókönyvtáraknak együtt kell működni a digitalizálás területén, hogy elkerülhessék a duplikálást. Új üzleti modell kidolgozását sürgetik, mely meghatározná a prioritásokat és a pénzügyi fedezetet. Kiemelik a digitális gyűjteményekhez kapcsolódó fenntartható infrastruktúra kialakítását, mely magába foglalja a megőrzést, megjelenítést, kereshetőséget és integrációt.

Fontos megemlítenünk még azokat az irányokat, melyek egyre inkább a tudományos és szakkönyvtári munka alapját fogják képezni a jelentések alapján. Magyarországon még nem kap kellő hangsúlyt, de küszöbön áll a tudományértékelés átalakítása, ahogy már az előzőekben is utaltam rá. Az ACRL által kiadott Környezeti vizsgálat, a LIBER Innovative Metrics Working Group²⁰ és a szervezet által kiadott stratégia is jelzi, hogy új módszereken alapuló mérést kell bevezetni.

A kiadói nyílt hozzáférésű folyóiratok kapcsán (*gold open access*) nagy áttörés Magyarországon, hogy a konzorciumi alapokon működő Elektronikus Információs szolgáltatás (EISZ) Nemzeti Program már nem hagyományos licencszerződéseket, hanem úgynevezett *read and publish*-szerződéseket köt, mely magába foglalja az előfizetett tartalmakat és nyílt publikációs lehetőséget az előfizető tagintézmények oktatóinak és kutatóinak. 2018 első félévében az MTA Könyvtár és Információs Központban működő EISZ Titkárság szerződést kötött először a Taylor and Francis kiadóval,²¹ majd ezt követően a De Gruyter kiadóval.²² A LIBER stratégiája

¹⁹ LIBER, Digital Humanities & Digital Cultural Heritage Working Group <http://libereurope.eu/strategy/digital-skills-services/digitalhumanities/>

²⁰ LIBER, Innovative Metrics Working Group <http://libereurope.eu/strategy/innovative-scholarly-communication/metrics/>

²¹ Open Access megállapodás a Taylor & Francis kiadóval <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/open-access/215-open-access-megallapodas-a-taylor-francis-kiadoval-2.html>

²² Open Access megállapodás a De Gruyter kiadóval <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/open-access/232-open-access-megallapodas-a-de-gruyter-kiadoval.html>

is kiemeli a kutatási kiadványok OA megjelenését (*green open access* – zöld nyílt hozzáférés), melyre a könyvtárak különböző szolgáltatásokat építhetnek. Paul Ayris²³ 2016 szeptemberében tartott előadásában számolt be a magyarországi közönségnek a University College of London könyvtárában megvalósuló OA kiadó munkájáról. Az általam vizsgált tudományos és szakkönyvtári szervezetek jelentéseiben, stratégiáiban mind hangsúlyos helyet kap a nyílt hozzáférés kérdése. A SCONUL felmérésében az OA mozgalomnak lesz a legnagyobb hatása a tudományos és szakkönyvtárak munkájára az elkövetkezendő tíz évben, mely nem csak új szolgáltatásokat jelent, vagy a repozitóriumokra épülő zöld OA publikálást érinti, hanem a szerzeményezést, tájékoztatást, dokumentum-szolgáltatást, ezáltal várhatóan a megszokott költségvetési modelleket is felrúgja. Ahogy Alain Beretz²⁴ megfogalmazta a párizsi LIBER szemináriumon, az Open Science következtében a könyvtárosoknak is új feladatokkal kell szembe nézni. Nem csak a párizsi szemináriumon volt elsődleges téma az Open Data, nyílt adatok, hanem a már említett 2017 novemberében megrendezésre került MTA KIK EISZ konferencián is. A témában mérföldkő a 2017. október 26-án kiadott EOSC Declaration²⁵ (European Open Science Cloud – Európai Nyílt Tudományos Felhő), mely ugyan független az Európai Bizottságtól és az Unió intézményeitől, mégis, vagy éppen ezért, a 70 érdekelt kutatóból álló csapat által összeállított nyilatkozatot Európa legnevesebb szakmai szervezetei, intézményei írták alá. Olyanok, mint²⁶ például CERN, LIBER, Research Council of Norway stb. A nyilatkozat célja, hogy összefogást kezdeményezzen egy európai szintű, nyílt hozzáférésű FAIR (*findable, accessible, interoperable, reusable* – fellelhető, hozzáférhető, együttműködő, újrahaználható) adatnyilvántartó szolgáltatás létrehozása érdekében, melyben meghatározott szabványok alapján lennének tárolhatók és kutatási célra használhatók a multidiszciplináris adatok.

A jelentések és stratégiák csak érintőlegesen foglalkoznak a könyvtárosok felkészítésével, továbbképzésével, de megjelenik mind a LIBER, mind az RLUK stratégiájában. Sőt, mind a két szakmai szervezet szemináriumokat és képzéseket szervez az éves konferenciája mellett, mely alkalmat ad a hasonló helyzetben lévő szakemberek véleményének

²³ Ayris: *Open Access* http://eisz.mtak.hu/images/esemenyek/160912_sks_oa/prez/PaulAyris.pdf

²⁴ Gaálné Kalydy: *LIBER Journées*.

²⁵ Az Európai Bizottság honlapja http://ec.europa.eu/research/openscience/pdf/eosc_declaration.pdf#view=fit&pagemode=none

²⁶ EOSC Declaration http://ec.europa.eu/research/openscience/pdf/list_of_institutions_endorsing_the_eosc_declaration.pdf#view=fit&pagemode=none

megosztására és ütköztetésére, ami sokkal hatékonyabb, mint a frontális előadások. A LIBER 2017-es párizsi szemináriumán, melyen 20 európai könyvtárvezető volt jelen, a képzés körül kialakult diskurzus kapcsán volt a legnagyobb egyetértés. Wolfram Hortstmann²⁷ göttingeni könyvtárigazgató számokkal támasztotta alá a megváltozott munkaerőigényeket. A Göttingeni Egyetemi Könyvtárban 2017-ben öt új állást létesítettek elemző munkakörben, jogi elemzőt, adatelemzőket, folyamatelemzőt, hiszen az egyetemi könyvtár munkájához már hozzátartozik a digitalizált anyagok elemzése, a szöveg- és adatbányászat, a digitális bölcsészet.

Kiragadva néhány európai példát, megvizsgálva a norvég könyvtári stratégiát (2015–2018),²⁸ a szlovák könyvtári stratégiát (2015–2020),²⁹ a német könyvtáros egyesület (Deutscher Bibliotheksverband e. V. Bundesgeschäftsstelle) 2017/2018-as jelentését,³⁰ a lengyel könyvtáros egyesület stratégiáját (2010–2021),³¹ a cseh Kulturális Minisztérium által kiadott *Trendek a cseh könyvtárügyben* jelentését,³² az angol Kultúra, Média és Sport Minisztérium által kiadott *Independent Library Report for England* (2014)³³ jelentést, a British Library,³⁴ a Koninklijke Bibliotheek³⁵ (holland nemzeti könyvtár), a dán nemzeti könyvtár³⁶ – mely

²⁷ Gaálné Kalydy: *LIBER Journées*.

²⁸ A norvég nemzeti könyvtár honlapja – Bibliotekutvikling <https://bibliotekutvikling.no/content/uploads/2016/09/LibraryStrategy-EnglishVersion.pdf>

²⁹ A Szlovák Kulturális Minisztérium angol nyelvű honlapja <http://www.culture.gov.sk/legislation-1ce.html>

³⁰ *Report on the State of Libraries in Germany 2017–2018*. http://www.bibliotheksverband.de/fileadmin/user_upload/DBV/publikationen/dbv_Bericht_2017_RZ_engl_Web.pdf

³¹ *Polish Librarians' Association Strategy 2010–2021*. http://www.sbp.pl/repository/wersja_angielska/about_sbp/PLA_Strategy_2010-2021.pdf

³² *Trends in the Czech Librarianship: aims for 2015 and how to achieve them* <http://koncepce.knihovna.cz/wp-content/uploads/2013/09/Trends-in-the-Czech-librarianship.pdf>

³³ *Independent Library Report for England*, 2014. december 18. <https://www.gov.uk/government/publications/independent-library-report-for-england>

³⁴ *Living Knowledge, The British Library*. 2015–2023. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf>

³⁵ *National Library of the Netherlands, Strategic Plan 2015–2018*. <https://www.kb.nl/en/news/2015/strategic-plan-2015-2018>

egyben egyetemi könyvtár is – stratégiáját, jól látható, hogy a világ vezető könyvtáros szakmai szervezeteinek stratégiáival összhangban az országos stratégiákban vagy nemzeti könyvtárak által kiadott fejlesztési irányelvekben szintén a már felvázolt trendek jelennek meg.

Az általam választott országok és intézmények biztos nem adnak teljes, átfogó európai képet, azonban jól láthatóak a fejlesztési irányelvek és a globalizáció eredménye, az információ és a trendek gyors terjedése. A stratégiák és jelentések sok szempontból hasonlóak, a volt szocialista országoknál is jellemző a trendek felismerése, és ha nem is olyan gyorsan reagálnak a változásokra, mint a tőlünk nyugatabbra lévő országok, a változás és változtatás szükségességét érzik.

Megnyugtató, hogy mindegyik jelentés és stratégia alapja a folytonosság és a tartósság. A tömeges digitalizálás mellett mindenhol megjelenik a meglévő nyomtatott vagy analóg állomány megőrzése és gyarapítása is. A digitalizálást mindenhol több cél vezérli, egyrészt a megőrzési szándék, másrészt a hozzáférés kiterjesztése és a kutatástámogatás. A digitális tartalmak kapcsán fontos cél az e-könyvek kölcsönzésének megoldása, és a digitális szolgáltatások bővítése. Ehhez kapcsolódóan az újabb stratégiák már egyre erősebben foglalkoznak az *Open Access* és *Open Data* törekvésekkel is, felismerve a könyvtárak új feladatait és lehetőségeit. Az együttműködés, nem csak a könyvtáros világban belül, de a profitorientált szférával, kiadókkal, civil szervezetekkel a holland, norvég, dán és angol stratégiában is kiemelt helyet foglal el. A könyvtárosok készségeinek fejlesztése, az új technológiák alkalmazásához szükséges módszerek elsajátítása, a továbbképzés szükségessége a dán és norvég stratégiákon kívül mindenhol jelen van, vagy mint cél, vagy mint előfeltétele a sikeres stratégia megvalósításának.

HAZAI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK ÉS LEHETŐSÉGEK

Országos könyvtári stratégia hiányában számos hazai könyvtárvezető az együttműködésben és a közös álláspontok megfogalmazásában látta és látja a kitörési lehetőséget. Válaszul a szakmánkat érintő változásokra Monok István, az MTA Könyvtár és Információs Központ főigazgatója 2016 novemberében együttműködésre hívta a nemzeti könyvtár főigazgatóját és számos egyetemi könyvtár és országos szakkönyvtár vezetőjét, melynek alapján 2016 decemberében 13 könyvtárvezető írta alá azt a Szándéknyilatkozatot, mely egy hatékony együttműködést biztosító,

³⁶ *The State and University Library's Strategic Plan 2015–2018*. http://en.statsbiblioteket.dk/about-the-library/mission-vision-and-strategy/Folder_Strategi_20152018_UK.pdf

újgenerációs, innovatív technológián alapuló közös könyvtári platform megvalósítása mellett teszi le a voksot.

Mindeközben, 2016. november 8-án a magyar kormány határozatot hozott (1605/2016 (XI.8.) az Országos Széchényi Könyvtár informatikai fejlesztéséhez szükséges források biztosításáról.³⁷ Az OSZK informatikai stabilitásához és fejlesztéséhez majd 10 milliárd forintot kapott a Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökségtől (KIFÜ). Azonban az örömben sok öröm is van, hiszen 2016 decemberétől 2018 decemberéig kell teljesen megújítaniuk az országos szolgáltatásokat (EPA, HUMANUS, MOKKA, MATARKA), lecserélniük a meglévő integrált könyvtári rendszerüket egy újgenerációs könyvtári platformra, ki kell alakítaniuk egy olyan stabil informatikai rendszert, amely képes fogadni az e-köteless példányokat és archiválni az országos digitalizálás keretében készült elektronikus dokumentumokat. A feladat hatalmas, ma már látható, hogy még a meghosszabbított pályázati időszakban sem tud az OSZK ezzel mind megküzdeni, hiszen sajnos személyi állománya sem alkalmas minden feladatra. Azonban, ha az OSZK projektjét úgy vettük volna, mint a stratégia pótlását, és szorosabban együttműködött volna minden könyvtár típussal, talán nagyobb esély lett volna a megvalósításra.

A Monok István főigazgató úr által összehívott szakkönyvtári együttműködés kezdeményezése és az OSZK fejlesztésére megítélt kormányzati támogatás ugyanazon napra esett. Ez lehetett volna akár jelzés értékű is!

A Szándéknyilatkozat és az Országos Könyvtári Rendszer kialakítását célzó projekt élénkebb szakmai eszmecserét indított el hazánkban, ennek eredménye az Informatikai és Könyvtári Szövetség Tudományos és Szakkönyvtárak Tagozata által 2017. április 26–28-án megtartott workshop, mely egyértelműen tükrözte az európai trendeket.

Az összejövetel eredményeként 23 könyvtár vezetője állásfoglalást³⁸ írt alá a szakkönyvtárakat érintő kérdésekről, melyre stratégiai célkitűzéseként is tekinthetünk. Öt fejlesztési területet határoztak meg a tagozatot tömörítő szakkönyvtárak:

1. Országos Könyvtári Platform (OKP)

A 2016. december 7-én kelt Szándéknyilatkozathoz a workshopon jelenlévők is csatlakoztak, kiemelve, hogy az Országos Széchényi Könyvtár feladatait „csak elosztva, a tudományos és szakkönyvtárakkal

³⁷ Magyar Közlöny, 2016., 76325.

³⁸ Informatikai és Könyvtári Szövetség Tudományos és szakkönyvtárak tagozat által kiadott állásfoglalás <http://konyvtar.ksh.hu/iksz/inc/docs/bovitett.pdf>

való napi együttműködésben tudja megvalósítani”, melyhez soron kívüli költségvetési forrás szükséges.

2. Open Access (OA)

A tudományos és szakkönyvtárak képviselői a tudományos szakirodalom nyílt hozzáférhetősége érdekében jogszabályi támogatást sürgettek.

3. Képzés, továbbképzés

A tudományos és szakkönyvtári igényekre épülő felsőfokú szakképzést és megújuló, a napi munkafolyamatokat támogató továbbképzések kialakítását sürgették az aláírók, melyek az életpályamodellre vagy a közalkalmazottak jogállását érintő jogszabályokra építenek. A továbbképzések megvont finanszírozásának biztosítását szorgalmazták.

4. Az EMMI Könyvtári és Levéltári Osztályának megerősítése

Az IKSZ Tudományos és szakkönyvtárak tagozata aggodalmát fejezte ki az EMMI Könyvtári és Levéltári Osztály tevékenysége és csökkenő létszáma kapcsán. Emellett „konzultációs jogot kér az adott könyvtárakat érintő jogszabályok, stratégiai célok és programok kidolgozása és megvalósítása kapcsán”.

5. Humánerőforrás

„Mindezen célok nem valósíthatók meg a humánerőforrás helyzetének rendezése nélkül ... és ehhez kapcsolódóan a bértábla újragondolása és rendezése.”

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma 2018 áprilisában jelentette meg szakmai szervezetük által összeállított *A felsőoktatási könyvtárak stratégiai fejlesztési irányai 2018–2023*³⁹ című dokumentumot, mely kidolgozásához szintén figyelembe vették az általam is fontosnak tartott LIBER stratégiát. A nemzetközi kitekintés mellett a fejlesztési kulcsterületek meghatározásához elemzéseket végeztek (PGTTJ, Porter-elemzés, BCG-mátrix, SWOT-elemzés), ennek alapján öt terület került meghatározásra:

1. a gyűjtemények átértelmezése és fenntarthatóságuk biztosítása, a hozzáférés segítése;
2. kutatástámogatás, tudásmenedzsment, a tudományos eredmények disszeminációja;
3. a hallgatói eredményesség támogatása, tanulástámogatás;
4. vezetés, szervezeti kultúra, szakértelem;
5. kommunikáció, márképítés.

³⁹ *A felsőoktatási könyvtárak stratégiai irányai 2018–2023*. http://ekk.org.hu/sites/default/files/EKFJ_2018_2023a.pdf

A szakkönyvtárakat érintő legújabb hazai együttműködés az MTA SZTAKI kezdeményezésére indult, és előbb-utóbb több könyvtár is érintett lesz benne. A szervezők elképzelése, hogy a nemzetközi Research Data Alliance⁴⁰ munkájához csatlakozva hozzunk létre egy Magyar Kutatási Adat Szövetséget (Hungarian Research Data Alliance, HRDA), mely lehetővé tenné, hogy Magyarország is bekapcsolódjon a FAIR (*findable, accessible, interoperable, reusable* – fellelhető, hozzáférhető, együttműködő, újrahasználatos) adatkezelés és tárolás nemzetközi megvalósításába, részt vállaljon az új Európai Unió FP9-es fejlesztési programokban.

A felsorolt együttműködési, cselekvési tervből és a stratégiai fejlesztési irányokból jól látszik, hogy megérett a helyzet a változásra és változtatásra, a hazai szakemberek látják az előttük álló feladatokat.

A külföldi trendek figyelemmel kísérésének célja a magyarországi könyvtári fejlesztési területek körvonalazása, hiszen országos könyvtári stratégia hiányában a zsínórmérték keresése és a környezetünk élénkebb figyelemmel kísérése még fontosabb. Annak ellenére, hogy a hazai országos szakkönyvtárakat kevés közös pont köti össze, tevékenységük, alapfeladataik, fenntartóik is különbözőek, ennek következtében az érdekvédelem sem jellemző, mégis fontosnak tartom a közös irányelveket.

A külföldi trendek és a hazai együttműködések alapján az alábbi fejlesztési irányokat tartom szükségesnek. Természetesen a trendek hatásai, alkalmazása, a fejlesztési mélységek és irányok szakkönyvtáranként változók lehetnek és lesznek is, utalva a különbözőségekre.

- Együttműködésen alapuló új generációs könyvtári platform bevezetése,
- nyílt hozzáférés a tudományos publikációkhoz, adatokhoz – OA, OS, OD,
- a tudomány társadalmasítása – *citizen science*,
- digitalizálás,
- a tudománymetria átalakulása,
- adatbányászat, szövegbányászat,
- a könyvtár hitelesítő szerepe – „hiteleshely”,
- Országos Könyvtári Rendszer,
- új könyvtárosi készségek, kompetenciák.

⁴⁰ Research Data Alliance Europe honlapja <https://www.rd-alliance.org/rda-europe>

EGYÜTTMŰKÖDÉSEN ALAPULÓ ÚJGENERÁCIÓS KÖNYVTÁRI PLATFORM BEVEZETÉSE

Az integrált könyvtári rendszerek több mint húsz éve szinte változatlanul működnek, a nagy szolgáltatók kiegészítő szoftvereket kínálnak az újabbnál újabb feladatok megoldására, toldozgatjuk-foldozgatjuk rendszereinket, de nem túl sok sikerrel. Tovább kell lépni, hiszen nem csak állományaink, hanem a felhasználók keresési szokásai is megváltoztak, a könyvtárat körülvevő technológia is folyamatosan változik. Ezt a (kis) lépést könyvtári platformnak⁴¹ hívják. A nyomtatott és az elektronikus (digitalizált és *born digital*) dokumentumok beszerzését, nyilvántartását, feldolgozását és szolgáltatását egy rendszerben kell kezelni. A nagyszámú adatbázisok szükségessé tették a gyors, egyidejű keresést az előfizetett adatbázisokban, katalógusban (akár egyszerre több intézmény katalógusában), repozitóriumban, ugyanakkor a platform biztosítja az összetett keresés lehetőségét is. A menedzsment rendszerek egyik fő sajátossága a munkafolyamatok nyomon követése, a feladatok delegálása, ezek a könyvtári munka hatékonyabbá tételét és a munkafolyamatok ellenőrzését segítik.

OPEN ACCESS, OPEN SCIENCE, OPEN DATA – NYÍLT HOZZÁFÉRÉS

A nyílt hozzáférésről hazánkban még mindig többet beszélünk, mint amennyit teszünk érte. Nagyon összetett kérdés, de vitathatatlan, hogy ez már nem a jövő, hanem a jelen. Minden oldalról foglalkozni kell vele: elsősorban tudatosítani kell a tájékoztató könyvtárosok, szakreferensek fejében, hogy az OA folyóiratok és monográfiák is ugyanolyan források, mint az adatbázisokban vagy a polcon lévő dokumentumok. Ma még viszonylag nehézkes megtalálni egy-egy tudományterület legrelevánsabb OA cikkeit, ha nem hibrid vagy kiadó által közzétett OA folyóiratban jelenik meg. Ennek egyszerű oka van: nem tudunk a létezésükről, össze kell kapcsolni a repozitóriumokat (pl. HUNOR) és jól kereshető felületet kell biztosítani, tehát együtt kell működni a szakterület szakkönyvtárainak, hogy láthatóak legyenek. Ezen kívül a könyvtár a nyíltan elhelyezett dokumentumokat (akár cikkek, akár monográfia, akár adat) gyűjti, feldolgozza, rendszerezi és szolgáltatja a repozitóriumán keresztül (ami jó esetben hálózatba van kötve); a könyvtár a kutatókat támogatja a nyílt publikálás terén, legyen az Gold OA vagy Green OA.

⁴¹ Dancs: *Könyvtári szolgáltatási platformok.*

Az OA publikálás könyvtári támogatására jó példa a Szegedi Tudományegyetem 2015-ben bevezetett gyakorlata, mely a Klebelsberg Könyvtárra⁴² bízta a nyílt hozzáféréssel megjelenő cikkek szerzőinek támogatását. Minderre egy online felületet hoztak létre *Szerzői eszköztár*⁴³ névvel, mely az OA publikáláson kívül számos kérdésben segíti a kutatót, oktatót.

Nem szabad elfeledkeznünk az OA országos jelentőségéről sem, ahogy már az előzőekben írtam az EISZ Titkárság sikeresen vezette be hazánkban a „*read and publish*” szerződéseket.

Az országos szakkönyvtáraknak elsődleges feladata tájékozódni a nyílt hozzáférés adta kihívásokról és lehetőségekről, hogy a kutatókat, felhasználókat minden szempontból megfelelő információval lássák el. A nyílt hozzáférés – ahogy az összes általam felvetett trend – kapcsolódik az összes többi trendhez, befolyásolja nem csak a már említett OKR-t, de a tudományometriát, hiteleshely-funkciót, adatbányászatot, digitalizálást, nem utolsó sorban pedig mindezeket a feladatokat csak úgy tudják a könyvtárosok ellátni, ha tanulnak, új kompetenciákkal vértetik fel magukat.

A TUDOMÁNY TÁRSADALMASÍTÁSA – *CITIZEN SCIENCE*

A tudomány társadalmasítása hazánkban szinte ismeretlen. A témában még nem jelent meg publikáció a szaksajtóban. Ahogy említettem, a LIBER stratégiája már foglalkozik a szakkönyvtárakban is meglévő jelenséggel, és a 2017. november 22-én tartott EISZ konferencián is halhatunk a témában előadást. Prof. Dr. Daniel Wyler,⁴⁴ a Zürichi Egyetem elméleti fizikusa, aki már két éve részt vesz különböző *citizen science* projektekben, előadásában is a tudomány társadalmasításának megvalósulását mutatta be a saját projektjein keresztül.

A tudomány társadalmasítása erősen összefügg a teljes nyilvánossággal, a tudományos publikációk és adatok szabadon elérhetőségével. Az OA egyik célkitűzése éppen az, hogy ne csak azoknak a keveseknek adasson meg megismerni a legújabb kutatási eredményeket, akik maguk a tudományos „tűz közelében” élnek, hanem bárki hozzáférhessen. A tudományos ismeretek társadalmasítása a könyvtárak bevonásával és

⁴² Keveházi: *Nyílt hozzáférés*.

⁴³ Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár honlapja <http://szerzok-nek.ek.szte.hu/>

⁴⁴ Wyler: *Citizen Science*, http://eisz.mtak.hu/images/esemenyek/171122_openscience/prez/9-2017-SKS-Daniel-Wyler-Citizen-Science-Involving-Citizens-in-Research.pdf

közreműködésével a leghatékonyabb, hiszen a könyvtár fizikailag és technológiailag is központi hely, ahol a kutatók, tudósok találkozni tudnak a társadalom különböző képviselőivel, és egyben a könyvtár, mint adatbank a repozitóriumokban őrzi a kutatás alapját adó adatokat, amik lehetnek a társadalom által gyűjtött, megfigyelt adatok is. Annak ellenére, hogy hazánkban nem jellemző még a tudomány társadalmasítása, fel kell készülni a jelenségre, amúgy is egyre égetőbb az adat-repozitóriumok kialakítása.

DIGITALIZÁLÁS

A digitalizálás sok szempontból érzékeny kérdés, elsősorban azért, mert senki nem lát tiszta képet, hogy kinek mi a feladata, ugyanakkor valamilyen szinten mindenki foglalkozik digitalizálással. Elég ránézni a Hungaricana portálra, majd 11 millió tétel között kereshetünk, múzeumok, levéltárak és könyvtárak digitalizált dokumentumai találhatók meg az oldalon. Az NKA támogatásával elkészült digitalizálások mellett számos intézmény itt helyezi el (a saját oldalai mellett, nagyon helyesen) az elektronikusan elérhető dokumentumokat.

A Közgyűteményi Digitalizálási Stratégiát, melynek könyvtári oldalról az Országos Széchényi Könyvtár az aggregátora, a kormány elfogadta a 1404/2017. (VI.28.) Kormányhatározatával.⁴⁵ Ebben Közgyűteményi Digitalizálási Kollégium felállításáról határoztak; nem találtam információt arra vonatkozóan, hogy a Kollégium felállt volna, bár a határidő már 2017 nyarán lejárt. A Könyvtári Stratégia tervezete is kiemelte a digitalizálás folytatását. A 2008–2013-as stratégiában ugyan megjelent a digitalizálás, de mivel ezt a feladatot akkor is országos koordinációval képzelték el, és az OSZK akkori vezetése vállalta fel, 2010 elejétől az új vezetés már nem tudta ezt az irányt követni és az ELDORÁDO projekt sem vált sikeressé.

A digitalizálás kapcsán fontos megemlíteni, hogy csak akkor lehetünk ebben eredményesek, ha létrehozunk egy központi adatbázist vagy katasztert, amibe minden intézmény felviszi (metaadat szinten), hogy mit digitalizált már, illetve meghatározott időn belül mit fog digitalizálni. Az OSZK infrastrukturális fejlesztési projekt nagy tömegű digitalizálást is tartalmaz, elsősorban a saját állományukból, azonban ez tipikusan olyan feladat, amit együttműködés nélkül képtelenség megoldani.

Az országos / nemzeti digitalizálás kapcsán már több félresiklott projekt volt a 2000-es évek elején, mert nem a nemzeti könyvtár koordinálta a feladatokat, és nem könyvtáros szakemberekre bízta, hanem a

⁴⁵ 1404/2017. (VI.28.) Kormányhatározat.

vállalkozói szférára. A digitalizálással létrejövő dokumentum ugyanúgy közgyűjteményi elhelyezést és feldolgozást igényel, mint a nyomtatott, csak így tudjuk biztosítani a nyílt hozzáférést kulturális örökségünkhöz.

A TUDOMÁNYMETRIA ÁTALAKULÁSA

Annak ellenére, hogy ma már egyre többen, még a természettudósok közül is, felismerték, hogy a tudományos mérés jelenlegi mechanizmusa nem mutat reális eredményeket, a rendszer nehezen változtatható. A tudománymetria nem a kutatói teljesítményértékelés eszköze, hanem ahogy a *Scientometrics* folyóirat borítóján olvasható: „a tudományos kommunikáció kvantitatív vizsgálata”, azok a mutatók, amelyeket egy folyóirat adott időszakában megjelent cikkeinek átlagos idézettségét mutatják nem használható kutatói teljesítményértékelésre.

Az OA kérdése nagyban összefügg a tudománymetria megújításának kérdésével, hiszen a mostani szisztéma a (profitorientált) kiadóknak kedvez, és olyan ördögi kör, amiből csak úgy lehet kiszállni, ha a tudományt gyártók döntenek erről. Amíg bizonyos köröknek érdeke a magas impaktfaktorú folyóiratokban való publikálás, amíg az ezekben való publikálás a tudományos előmenetelük feltétele, nem lesz elmozdulás. Vanak próbálkozások, már többféle mérőszámmal és mutatóval dolgoznak a tudományelemzők, az impaktfaktoron kívül használják az idézettségen alapuló Hirsch-féle h-indexet is.

ADATBÁNYÁSZAT, SZÖVEGBÁNYÁSZAT

Az adatbányászat, szövegbányászat gyorsan fejlődő tudományterület, mely meghatározó szereppel bír az információtudományra és a tudományos és szakkönyvtárak mindennapjaira. A mesterséges intelligencia bevonásával nagy mennyiségű adathalmazok válhatnak a kutatás tárgyává, gondoljunk csak a digitális bölcsészetre, ma már nem csak szaksajtója van, de kifejezetten Digitális Bölcsészeti MA képzést is indít több egyetem. Ahogy már előzőleg említettem, minden mindennel összefügg, a digitális bölcsészeti a nagy tömegű digitalizálás, a technikai fejlődés és a nyílt hozzáférés kapcsán jöhetett létre. Rengeteg lehetőség rejlik a szövegbányászat vagy ismeretfeltárás (*knowledge discovery*) egyre bővülő módszereiben, könyvtártudományi területen bibliometriai kutatásokhoz hasznosítják. Az MTA Nyelvtudományi Intézetének projektje a MATRICA (Magyar Társadalomtudományi Citációs Adatbázis),⁴⁶ mely

⁴⁶ MTA Nyelvtudományi Intézet <http://www.nytud.hu/oszt/korpusz/matrix-ca.htm>

a magyarországi humán- és társadalomtudományok tudományos folyóiratainak utóbbi 5–10 évében megjelent cikkeiben lévő hivatkozásokat vizsgálja és teszi (majd) elérhetővé.

A könyvtáraknak fel kell készülni az adat- és szövegbányászattal kapcsolatos projektekre, hiszen az ismeretfeltárás jellemzően multidiszciplináris projekt lehet, ahol könyvtáros, informatikus és az adott tudományterület szakembere együtt végzi a kutatást.

A KÖNYVTÁR HITELESÍTŐ SZEREPE – „HITELESHELY”

A „hiteleshely” kifejezést egyre többen és egyre célirányosabban használják a 21. század könyvtáira, utalva arra, hogy a könyvtárak mai „hitelesítő” szerepe épp oly fontos, mint a középkorban, mikor a káptalani „hiteleshely” pecséttel ellátott dokumentumban szerepelt információ minden kétségen felül állt. Az internet világa, az előretörő elektronikus dokumentumok sokasága, a nyílt hozzáféréssel elérhető dokumentumok számos áltudományos és hamis információt tartalmazhatnak. Lassan elérünk abba a korba, amikor már nem naivan állunk egy-egy internetes hír előtt, lassan túl vagyunk azon, hogy mindenki csak legyint, hogy az interneten minden ingyenesen megtalálható, és az ott közzétettek igazak is. A könyvtár mindig is „hiteleshely” volt, manapság ez a funkciója csak bővül, ahogy az információforrások száma is bővül. Új feladat kiszűrni a predátor OA folyóiratokat, megkeresni egy-egy adat, információ eredetét; mindezek tovább erősítik a könyvtár „hiteleshely” szerepét.

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI RENDSZER

Az OSZK infrastruktúra fejlesztési projektje kapcsán kialakításra kerülő Országos Könyvtári Rendszernek (elméletben, mert a gyakorlat majd csak később mutatja meg magát) úgy kell működni, mint egy országos, központi virtuális könyvtárnak. Ez lehetne a kiindulópont, bármit is keres a felhasználó, kutató, olvasó és a könyvtáros!

Fontos, hogy a könyvtáros szakembereknek is ez lehessen és legyen a kiindulópont. Egy olyan rendszert kell megvalósítani, amelyhez az ország összes könyvtára csatlakozhat. (Itt szeretném megemlíteni, hogy az ország mérete nem teszi szükségessé a két könyvtári platform működését, de el tudom képzelni, leginkább a versenyhelyzet fenntartása érdekében, hogy két különböző könyvtári platform legyen, egy a nemzeti könyvtár, egyetemi könyvtárak és országos szakkönyvtárak számára, és lehetne egy másik a közkönyvtári hálózat részére, a kettőnek pedig API-n keresztül kell kommunikálni egymással.)

A nemzeti könyvtár által üzemeltetett Rendszernek magában kell foglalni a már meglévő országos szolgáltatások továbbfejlesztett verzióját, országos adatbázisokat, olyanokat is, amelyek jelenleg nem a nemzeti könyvtárhoz tartozó szervereken futnak (MOKKA, MOKKA-R, MATARKA). Adatbázisainkat össze kell fésülni. Ezen a ponton kifejezetten sok feladat jut az országos szakkönyvtárakra, hisz az országos szakkönyvtárak (például FSZEK, OPKM, OIK) által épített szakadatbázisok fontos szerepet töltenek be a szakterület életében és a szaktájékoztatóban, viszont ma már megoldható lenne, hogy ezeket az adatbázisokat egy helyre tereljük, és egyszerre lehessen keresni például a FSZEK szociológiai adatbázisában és az OPKM Pedagógiai Adatbázisában.

A digitalizálás szintén egy közösen megoldandó feladat, ugyanakkor a felhasználót egyáltalán nem érdekli, hogy ki és hol digitalizálta a dokumentumot. Az OKR feladata (az OSZK elektronikus archiválási kötelezettségén kívül), hogy aggregátorként működjön. A különböző szakkönyvtárakban, egyházi gyűjteményekben, egyetemi könyvtárakban vagy helytörténeti gyűjteményekben digitalizált (és az adott könyvtár honlapján is elérhető) elektronikus dokumentumok egyidejű keresését kell biztosítani az OKR-ben úgy, hogy az elektronikus dokumentumot „létrehozó” könyvtár számon tudja tartani a dokumentumainak használatát (kattintások száma, letöltések száma). Az országos digitalizálás nagyon nagy feladat. Az elmúlt években számos kérdőívet kaptak a könyvtárak az EMMI Könyvtári és Levéltári Osztálytól, hogy nyilatkozzunk a digitalizált dokumentumok mennyiségéről, de azt soha senki nem kérdezte, hogy a több „kiló” digitalizált anyag mégis micsoda.

Bár az Országos Könyvtári Rendszer egyelőre még csak elképzelés, de látni kell, hogy fordulópontnál áll a magyar könyvtárügy. A jövő nagy kérdése, hogy vajon milyen lesz az Országos Könyvtári Rendszer, melyik szolgáltató tudja biztosítani a nem alacsony elvárásokat, és hogyan tudnak az új rendszer adta feladatokhoz alkalmazkodni a könyvtárak és a könyvtárosok. Az Országos Könyvtári Rendszer létrejötté azonban nem csak a nemzeti könyvtártól és a közbeszerzésen nyertes szolgáltatótól függ, hanem a szakpolitikától is. Az OSZK projekt keretén belül rendelkezésre álló összeg csupán az OSZK-s fejlesztéseket teszi lehetővé (bár az utóbbi idő eseményei ezt is megkérdőjelezzik), az országos szakkönyvtárak és egyetemi könyvtárak csatlakozási, fenntartási, konverziós, felkészítési, továbbképzési forrásai nem biztosítottak. Az országos rendszer csak úgy életképes, ha a tudományos és szakkönyvtárak szerves részét képezik a rendszernek, ezért vezetőik több ízben jelezték a nemzeti könyvtár vezetésének és a projekt vezetőinek, hogy csak úgy tudnak csatlakozni, ha külön, erre a célra anyagi támogatást kapnak. Az együttmű-

ködésre és a közös platform létrehozására megvan a szándék és az akarat, a kérdés az, hogy a politikai támogatást is megkapja-e a szakma.

ÚJ KÖNYVTÁROSI KÉSZSÉGEK, KOMPETENCIÁK

A kilencedik fejlesztési terület mi magunk, a könyvtárosok. Véleményem szerint a legfontosabb terület, és minden egyéb szakmai kérdésnek és problémafelvetésnek az alfája és az omegája. Ahhoz, hogy céljainkat megvalósítsuk az elsődleges lépés a szakmailag jól képzett, motivált, az adott intézménnyel szemben teljesen elkötelezett, lojális munkatárs, így már a legtöbb intézmény felismerte, hogy stratégiai célkitűzéseinek élén a humánerőforrás fejlesztése áll.

A párizsi LIBER szemináriumon⁴⁷ ebben az egy kérdésben teljes egyetértés volt: nincs megfelelő szakmai utánpótlás. A gyorsan változó feladatainkkal és szolgáltatásainkkal nem tudják a képzőhelyek tartani a tempót, vagy azok a fiatalok, akik kellő készségekkel rendelkeznek más-
hol, jobban fizető állásokban keresik a megélhetést.

Milyen készségekre van szüksége a mai szakkönyvtárakban dolgozó munkatársaknak? A legegyszerűbb válasz természetesen az lenne, hogy mindenhez értsen, újra a polihistorok korát kellene élnünk. Ez a kijelentés nem is áll messze a valóságtól!

Természetesen minden területet, készséget és képességet lehetetlen-ség kiemelni, hiszen minden intézményben más és más a feladat, nem vagyunk egyformák (szerencsére), és a feladatmegosztás kapcsán el is kell választani folyamatokat. Azonban három területet emelnék ki, ahol bizony változtatásra, fejlesztésre van szükség: a nyelvek ismerete, a két-szakos képzés visszaállítása és az információtechnológiai, szakinformatikai felkészültség.

ÖSSZEGZÉS

A külföldi trendekből és a hazai szakmai közösségek és szervezetek által közzétett fejlesztési irányokból két fontos dolgot emelnék ki. Az egyik az együttműködés; nagyon fontos, és szerencsére már a hazai tudományos és szakkönyvtárak zöme is felismerte, hogy továbblépni, változást elérni csak együtt, közös munkával, összefogással lehetséges, ma már az elszigetelt könyvtárak nem tudják küldetésüket betölteni, felhasználóikat a megfelelő színvonalon kiszolgálni. A másik számomra lényeges tanulság, hogy a hazai könyvtáros társadalom pontosan látja, merre kell menni, az akarat megvan, érdekérvényesítő képességünket kell erősíteni,

⁴⁷ Gaálné Kalydy: *LIBER Journées*.

hogy a politika is felismerje: a tudástársadalom alapja a jól működő modern könyvtári rendszer, mely pénzbe, sok pénzbe kerül.

IRODALOM ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- 1404/2017. (VI.28.) Kormányhatározat https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A17H1404.KOR×hift=ffffff4&txtreferer=000000 01.TXT (letöltve: 2018. 07. 09.)
- ACRL honlapja <http://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/download/9505/10797> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- American Library Association honlapja, *Environmental Scan 2017* <http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/publications/whitepapers/EnvironmentalScan2017.pdf> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Association of College and Research Libraries honlapja <http://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/download/9505/10797> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Ayris, Paul: *Open Access and the University Press – a UCL Case Study* http://eisz.mtak.hu/images/esemenyek/160912_sks_oa/prez/PaulAyris.pdf (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Dancs Szabolcs: Könyvtári szolgáltatási platformok, avagy ami az IKR-ek után következik. *Könyvtári Figyelő*, 61 (2015) 3. sz. 359–371. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00304/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2015_3_359-371.pdf (letöltve: 2018. 07. 09.)
- Dippold Péter: Trendek az európai könyvtárügyben. *Könyvtári Figyelő*, 62 (2016) 1. sz. 71–112. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00090/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_1_071-112.pdf (letöltve: 2018. 07. 08.)
- EOSC Declaration http://ec.europa.eu/research/openscience/pdf/list_of_institutions_endorsing_the_eosc_declaration.pdf#view=fit&pagemode=none (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Európai Bizottság honlapja, *Declaration, European Open Science Cloud* http://ec.europa.eu/research/openscience/pdf/eosc_declaration.pdf#view=fit&pagemode=none (letöltve: 2018. 07. 08.)
- A felsőoktatási könyvtárak stratégiai irányai 2018–2023 http://ekk.org.hu/sites/default/files/EKFJ_2018_2023a.pdf (letöltve: 2018. 07. 09.)
- Gaálné Kalydy Dóra: LIBER Journées – LIBER napok könyvtárvezetőknek. *Könyvtári Figyelő*, 63 (2017) 4. sz. 583–588.
- Gaálné Kalydy Dóra: LIBER stratégia 2018–2022. *Könyvtári Figyelő*, 64 (2018) 2. sz. 269–272.
- IFLA Trend Report honlap <https://trends.ifla.org/> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- IFLA Trend Report honlapja, *Assets* https://trends.ifla.org/files/trends/assets/documents/ifla_trend_report_2017.pdf (letöltve: 2018. 07. 08.)

- IFLA Trend Report honlap, Access to information* <https://trends.ifla.org/access-to-information> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Independent Library Report for England*, 2014. december 18. <https://www.gov.uk/government/publications/independent-library-report-for-england> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Informatikai és Könyvtári Szövetség Tudományos és Szakkönyvtárak Tagozat által kiadott állásfoglalás* <http://konyvtar.ksh.hu/iksz/inc/docs/bovitett.pdf> (letöltve: 2018. 07. 09.)
- Keveházi Katalin: Nyílt hozzáférés a gyakorlatban. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 63 (2016) 5. sz. 193–197. http://epa.oszk.hu/03000/03071/00096/pdf/EPA03071_tmt_2016_05_193-197.pdf (letöltve: 2018. 07. 09.)
- Nagy Gyula – Molnár Sándor – Kokas Károly: A könyvtárak jövőjéről – Reflexiók egy előzetes kutatási jelentés kapcsán. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 64 (2017) 2. sz. 64–82. http://epa.oszk.hu/03000/03071/00104/pdf/EPA03071_tmt_2017_02_064-082.pdf (letöltve: 2017. 07. 08.)
- LIBER, Digital Humanities & Digital Cultural Heritage Working Group* <http://libereurope.eu/strategy/digital-skills-services/digitalhumanities/> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- LIBER, Innovative Metrics Group* <http://libereurope.eu/strategy/innovative-scholarly-communication/metrics/> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- LIBER, Leadership and skills building*, <http://libereurope.eu/our-activities/leadership/> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- LIBER's Strategic Plan: 2013–2017* <http://libereurope.eu/strategy/previous/2013-2017/overview/> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Living Knowledge, The British Library 2015–2023* <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Logan, Robert K. – McLuhan, Marshall: *The Future of the Library: From Electric Media to Digital Media*. New York, Peter Lang Publishing Inc., 2016.
- Magyar Közlöny*, 2016. 172. sz. 76325. p. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK16172.pdf> (letöltve: 2018. 07. 09.)
- MOOC – Massive Open Online Course Wikipédia-szócikk* https://hu.wikipedia.org/wiki/Massive_open_online_course (letöltve: 2017. 07. 08.)
- Monok István: A szakkönyvtárak szerepe a tudományos kutatás szabadságának kivívásában: egy európai történet, magyarországi példákkal. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 26 (2017) 11. sz. 39–45. http://epa.oszk.hu/01300/01367/00296/pdf/EPA01367_3K_2017_11_039-045.pdf
- MTA Nyelvtudományi Intézete honlapja* <http://www.nytud.hu/oszt/korpusz/matrica.html> (letöltve: 2018. 07. 09.)

- National Library of the Netherlands, Strategic Plan 2015–2018* <https://www.kb.nl/en/news/2015/strategic-plan-2015-2018> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- A norvég nemzeti könyvtár honlapja – Bibliotekutvikling* <https://bibliotekutvikling.no/content/uploads/2016/09/LibraryStrategy-EnglishVersion.pdf> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Open Access megállapodás a De Gruyter kiadóval* <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/open-access/232-open-access-megallapodas-a-de-gruyter-kiadoval.html> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Open Access megállapodás a Taylor & Francis kiadóval* <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/open-access/215-open-access-megallapodas-a-taylor-francis-kiadoval-2.html> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Polish Librarians' Association Strategy 2010–2021* http://www.sbp.pl/repository/wersja_angielska/about_sbp/PLA_Strategy_2010-2021.pdf (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Report on the State of Libraries in Germany 2017/2018* http://www.bibliothekverband.de/fileadmin/user_upload/DBV/publikationen/dbv_Bericht_2017_RZ_engl_Web.pdf (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Research Data Alliance Europe honlapja* <https://www.rda-alliance.org/rda-europe> (letöltve: 2018. 07. 09.)
- Research Libraries Powering Sustainable Knowledge in the Digital Age: Libereurope Strategy 2018–2022*. <http://libereurope.eu/wp-content/uploads/2017/11/LIBER-Strategy-2018-2022.pdf> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- A szlovák Kulturális Minisztérium angol nyelvű honlapja* <http://www.culture.gov.sk/legislation-lce.html> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- The State and University Library's Strategic Plan 2015–2018* http://en.statsbiblioteket.dk/about-the-library/mission-vision-and-strategy/Folder_Strategi_20152018_UK.pdf (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár honlapja* <http://szerzoknek.ek.szte.hu> (letöltve: 2018.07. 09.)
- Trends in the Czech Librarianship: aims for 2015 and how to achieve them* <http://koncepce.knihovna.cz/wp-content/uploads/2013/09/Trends-in-the-Czech-librarianship.pdf> (letöltve: 2018. 07. 08.)
- Wylér, Daniel: *Citizen Science, University and Libraries* http://eisz.mtak.hu/images/esemenyek/171122_openscience/prez/9-2017-SKS-Daniel-Wyler-Citizen-Science-Involving-Citizens-in-Research.pdf (letöltve: 2018. 07. 09.)